

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Context en implicaties van het christelijk appel

Een christelijk engagement in het politieke bedrijf vraagt dat niet machtsstrategieën, maar toewijding en ‘zorg dragen’ centraal staan. Natuurlijk hebben christenen niet het monopolie op deze oriëntaties, maar in de mate waarin de westerse cultuur de onvoorwaardelijke zorg voor de ander belijdt en vormgeeft, is zij erfgenaam van de christelijke cultuur, die dat altijd – met vallen en opstaan – voorop heeft gesteld. Niet de eer dat zij liefde en rechtvaardigheid, toewijding, troost en zorg zouden belichamen is wat christenen berekenend moet bezighouden, maar wel dat er liefde en rechtvaardigheid, toewijding, troost en zorg is, en dat we daar onze hoop op kunnen stellen.

door Jacques De Visscher

De auteur is emeritus hoogleraar Filosofie en Literatuur van de Radboud Universiteit Nijmegen. Tot 2005 was hij hoogleraar Filosofie aan het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas te Gent.

WAS ER GEEN KWAAD EN LIJDEN DOOR EERZUCHT, hebzucht en heerszucht, christenen zouden zich niet geroepen voelen zich in het politieke bedrijf te engageren. Ze zouden zich ook afzijdig kunnen houden, maar als zij om hun medemens bezorgd zijn, koesteren ze verwachtingen ten aanzien van het moderne politieke beleid dat ons aardse bestaan ondersteunt. Aanvaarden zij dat geloof alleen niet volstaat, maar dat er ook de werken zijn en dat zij de aarde niet mogen vergeten, dan staan zij in de uitvoering van het politieke beleid voor uitdagingen die als zodanig met de christelijke waardebeleving niets te maken hebben. Het gaat om uitdagingen die tot de eigenheid van het politieke bedrijf behoren, met name het verwerven

van de macht en het uitoefenen van die macht in de context van gegeven, historisch gegroeide politieke structuren. Aangezien christelijke verwachtingen verder reiken dan het louter aanvaarden van wat gegeven is en materieel te bereiken valt ('de mens leeft niet van brood alleen'), maar ook slaan op de (gedeeltelijke) vervulling van religieus geïnspireerde waarden, kunnen we aannemen dat christelijke beleidsvoerders een andere dimensie beogen. Deze andere dimensie is negatief in de zin dat zij cynisme, kwaad en vervreemding aanklaagt en bestrijdt om ruimte te creëren voor de positieve (of constructieve) dimensie in de mate dat zij bevrijdend werkt en verzoening realiseert. Als nu de haalbaarheid van deze andere dimensie centraal staat en object van permanente zorg is bij wie ook in politieke aangelegenheden christelijke verwachtingen koestert, moet in het reine komen met de dubbelzinnigheid om deel te nemen aan twee sferen.

POLITIEKE STRATEGIE

Er werkt geen politiek bedrijf zonder strijd om iets in de gemeenschap te bereiken. We houden het beschaafd door met medestanders en tegenstanders hoffelijk overleg te plegen. Transparantie is echter slechts een deel van het bedrijf, terwijl een ander deel achter gesloten deuren geschiedt. Blijft het hoofddoel deugdelijk en rechtvaardig beleid voor alle betrokkenen, aan het middel om dit doel te garanderen, de macht, besteden politici en hun partijen behoorlijk en onbehoorlijk veel tijd.

Wellicht is er niemand die het belang van de strategie om de macht betwist. Niet alle politieke partijen hanteren hierin eenzelfde stijl, maar met elkaar hebben ze wel gemeen dat die strijd noodzakelijk en onvermijdelijk is. Bij een harde confrontatie willen ze immers niet van het toneel verdwijnen. Zich handhaven is een permanente zorg, maar is tegelijk niet genoeg. In de politieke praktijk houdt zich handhaven in dat de andere, concurrerende partijen voor de eigen partij geen bedreiging kunnen en mogen vormen. Het gevolg is dat elke politieke partij de

Het is een perversie van de politiek als het strategische spel domineert

machtsaanspraken van de tegenstander moet inperken, ja, zelfs onmogelijk moet maken. Dit geschiedt 'heel eenvoudig' door de tegenpartij te verzwakken of zelfs te schaden in de ogen van de publieke opinie en, vervolgens, door

geen beleidsdaden te stellen die op termijn verlies aan invloed en macht met zich zouden meebrengen. Wie in deze strategie niet bedreven is, hoort in het bedrijf niet thuis. Het kan niet anders, maar tegelijk zal elke

politicus – overigens terecht – vertellen dat het politieke bedrijf zich niet tot dit strategische spel beperkt en dat het een perversie van de politiek is als dit spel het bedrijf domineert of overstemt. Daarin handig schipperen is in het politieke milieu algemeen aanvaard. Alleen is dit spel heel gecompliceerd als een politieke partij in de regering niet over de volstrekte meerderheid beschikt, zoals in een meerpartijensysteem, maar met andere partijen in zee moet gaan. Dan is schipperen een hachelijke zaak, want de coalitiepartner van vandaag is morgen misschien de geduchte oppositiepartij. Ook het omgekeerde geldt: nooit mag een vijand een absolute vijand worden, want in een volgende coalitieronde moet hij zich misschien als een aardige meegaande vriend kunnen uitdossen.

CONSERVERENDE INSTITUTIES

Er werkt geen politiek bedrijf zonder erfenis. Een politieke partij die na verkiezingen aan de macht komt, moet afrekenen met een nalatenschap, met het (soms vergiftigde) geschenk van de vorige generaties. Daartoe hoort de continuïteit en de garantie van de heel technische organisatie van de instituties zoals arbeid- en werkverschaffing, landbouw en industrie, gezondheidszorg, buitenlandse betrekkingen en landsverdediging, onderwijs, mobiliteit en ruimtelijke planning, economie en financiën, openbare orde en wetgeving. Dit gaat gepaard met de organisatie van een gigantisch ambtenarenapparaat waarover en waarvoor landelijke en internationale afspraken en reguleringen bestaan die nauwelijks speelruimte toelaten en geen discontinuïteit verdragen. De staat als de grootheid die de instituties beheert, kan niet anders dan een conserverend apparaat zijn.

Alle instituties kennen een eigen geschiedenis en logica; hun werkzaamheid vraagt om specifieke vaardigheden. Is een goed inzicht in de erfenis noodzakelijk, een politiek beleid dat voor de polis, voor de gemeenschap zorg draagt, volgt daar niet uit als een evidentie. De politieke (maar ook economische, juridische en maatschappelijke) erfgenaam dient in zijn wijsheid te weten dat hij slechts de *tijdelijke* bezitter van de erfenis is. Hij moet ook weten dat hij iets aan die erfenis kan en moet doen voor hij die weer doorgeeft. De erfgenaam wordt erflater. Kost het sommige politici moeite om te erkennen dat ze dankbare erfgenamen zijn, de meeste politici pretenderen gretig dat ze de fouten van het verleden (voor een deel) ongedaan hebben gemaakt. Houden ze zich niet hardnekkig aan de verworven macht vast, dan gaan ze er vaak prat op dat ze aan de komende generaties hebben gedacht en dat ze het bijgevolg verdienen om als goede erflaters in de annalen van de politiek te worden geboekstaafd.

ONUITROEIBARE PERVERSITEIT

Er is perversie als dit strategisch spel domineert en als tegelijk van een deugdelijk en rechtvaardig beleid niets terechtkomt. Dat is de betekenis van perversie: de karikaturale omkering van wat hoort en van wat we verwachten als de normale gang van zaken. We kunnen inzien dat het doel zo heilig is dat het vanzelf zijn middellijke voorwaarden heiligt; die middelen dienen dan – heiligend – het goede doel. Als we daarentegen de middelen verheffen tot het doel van de bedrijvigheid en we het oorspronkelijke doel in de schaduw stellen, dan hebben we niet langer het beoogde goede beleid op het oog, maar de machtsmiddelen zelf, de macht om de macht die iedereen overleeft.

Bij christenen, niet volledig van het secularisme doordrongen, leeft het besef dat deze perversie geen toevallig accident is van het politieke bedrijf, ook geen voetnoot in de geschiedenis, maar onuitroeibaar tot de alledaagsheid van het leven in het algemeen behoort en tot de alledaagsheid van dit bedrijf in het bijzonder. Niet de politiek zelf is hiervan de bron, maar de menselijke natuur die het eigenbelang zoekt en geneigd is daartoe de orde van de redelijkheid om te keren. Dit thema is onlosmakelijk verbonden met het christelijke zelfbewustzijn.

ONVOLMAAKTHEID

Technisch deugdelijk bestuur achten we haalbaar. We weten echter dat dit niet op zichzelf staat. We willen ook een rechtvaardig beleid, omdat dit geen vanzelfsprekendheid is, omdat er veel onrecht en wreedheid heerst, omdat er uitbuiting en vervreemding bestaat. Zijn niet alle regimes in hetzelfde bedje ziek en kunnen we de soms subtiele manifestaties van geweld en kwaad niet veralgemeniseren, we zijn wereldvreemd als we niet op onze hoede zijn voor wat we metaforisch het werk van de duivel in de

De slogan ‘Wij zullen al uw moeilijkheden oplossen’ staat haaks op het christelijke besef van onvolmaaktheid

politiek kunnen noemen. Zweren alle seculiere bewegingen bij een onttovering van de wereld en bij een toekomstige uitroeiing van alle fysieke en morele kwalen, christenen, trouw aan hun traditie niet verblind door klatergoud, weten dat deze voorstelling dwaas is en in

strijd met de werkelijkheid van de mens en met de overtuiging dat het paradijs van onschuld en vrede niet van deze wereld is. Het vergt vanwege het christelijke appel enige moed om de publieke opinie eraan te herinneren

dat we machteloos kunnen staan in het besef dat lijden van allerlei aard tot het levensdrama behoort en dat een maatschappij die een bestaan zonder lijden voorstelt, alleen maar bedrieglijk kan heten. ‘Wij zullen al uw moeilijkheden oplossen’ is niet slechts een ongeloofwaardige slogan, maar staat haaks op het christelijke besef van onvolmaaktheid.

ZORG DRAGEN ALS POLITIEKE HORIZON

Kritiek en verontwaardiging, hoe onontbeerlijk ook, zijn niet de taken bij uitstek van de christenen die, daarentegen, ruimte willen creëren voor bevrijding en troost. Het antwoord op het utopisme van de technisch haalbare integrale welvaartsmaatschappij, is niet het zwartgallige wereldbeeld waarin zonde en dood de laatste woorden zijn. De trouw van de christenen aan hun traditie vraagt daarentegen om een bijdrage die, omdat we gebrekkelijk zijn, ons aards verblijf gastvrij en herbergzaam maakt. Engageren zij zich in het politieke bedrijf, dan oriënteren niet de macht en de strategieën, maar toewijding en ‘zorg dragen’ hun werkzaamheden.

Natuurlijk hebben christenen niet het monopolie op deze oriëntaties, maar in de mate dat de westerse cultuur de onvoorwaardelijke zorg voor de ander belijdt en vormgeeft, is zij erfgenaam van de christelijke cultuur die dat altijd – met vallen en opstaan – voorop heeft gesteld. De inzet voor de ander, aan gene zijde van berekening en eigenbelang, voltrekt zich hoe dan ook in de geest van een erfenis waarvan we ons onmogelijk kunnen voorstellen dat ze achterhaald is. Niet de eer dat zij liefde en rechtvaardigheid, toewijding, troost en bevrijdende zorg zouden belichamen is wat de christenen (bijvoorbeeld in het perspectief van nakende verkiezingen) berekenend moet bezighouden, maar wel *dat* er liefde en rechtvaardigheid, toewijding, troost en bevrijdende zorg is, dat we die niet hebben verzonnen en dat we terecht in deze kwaliteiten kunnen geloven en er onze hoop op kunnen stellen. Een cultuur die rekt op bezit en erkenning, genot en macht als de belangrijkste vormen van succes en waardigheid en onze inspanningen en strevingen daarnaar normeert, dreigt in bitterheid en rancune te eindigen. Het is de vreugdeloosheid waarin alle tevredenheid en troost zoek zijn en waarin baatzucht domineert.

MORELE DUBBELZINNIGHEID VAN DE VREDESOPDRACHT

Terecht stellen christenen dat het politieke bedrijf, hoe noodzakelijk en wettelijk ook in ons bestaan, tegelijk om grenzen vraagt. Hierbij gaat het niet om de grenzen van onze beperktheid of eindigheid, maar om de grenzen waaraan een Transcendentie ons herinnert, de grenzen die heilige zaken aan

onze seculiere alledaagsheid stellen. Vandaar dat christenen zich aansluiten bij het beginsel ‘Geef de keizer wat van de keizer is en God wat God toekomt’ (Mattheüs 22:21), een beginsel dat een zuivere verdeling voorstelt.

Deze stelregel is echter niet zonder dubbelzinnigheden uit te voeren. Moet de christenpoliticus uit deze stelregel afleiden dat hij ’s zondags in de kerk een overtuiging kan huldigen die aan de onderhandelingstafel van geen tel is? Moet hij op zondag afkeuren wat hij een paar dagen voordien heeft ondersteund en helpen uitvoeren? De verwijten van huichelarij, schijnheiligheid en onbetrouwbaarheid kunnen terecht zijn.

Het behoren tot twee sferen betekent voor de christen in de politiek wellicht de grootste en tegelijk pijnlijkste uitdaging die hij het hoofd moet bieden. Er zijn immers talrijke problemen waarvan de (onvolmaakte) oplossing op morele normen en spirituele waarden zijn gebaseerd. Toewijding en zorg voor de noodlijdenden uit de sfeer van het primaat van de berekening houden, is geen gemakkelijke zaak. Moeilijker en wellicht onmogelijk is het om het geweld uit het concrete uitvoeringsbeleid te bannen. Wie aan de politieke macht deelneemt weet dat hij vroeg of laat bij een beslissing betrokken raakt die doden niet uitsluit of zelfs beveelt te doden, zoals bij interventies in gebieden waar oorlogen woeden om de belangen van het eigen land te verdedigen. Er is nauwelijks een staatsleider die, omwille van de realpolitik, bloedvergieten kan vermijden. Er is, kortom, geen politieke macht zonder geweld.

Christenen in de politiek stellen terecht dat zij een vredesopdracht hebben. Hun inbreng is echter niet geïsoleerd en begint niet wanneer de wapens zwijgen en de vredesmissie op gang komt. Eist enige oprechtheid in de politiek niet het onderkennen van een morele dubbelzinnigheid? De betrachting van op termijn goede oplossingen sluit de infiltratie van het kwaad niet (steeds) uit, maar tegelijk kunnen we ons niet wijsmaken dat dit kwaad door de goede afloop ophoudt kwaad te zijn. Dit negeren met de

slogan van de ‘onvermijdelijke vuile handen’ is cynisch.

De christelijke dimensie in de politiek heeft daarentegen broze, maar niettemin verder reikende pretenties, voorbij het berusten in cynisme en ‘realisme’. Er is enerzijds een deemoedig en tegelijk lucide bekennen van gebrekkigheid en onvolkomen-

heid. Omdat het ideaal van onbaatzuchtigheid geldig blijft is er ook anderzijds de blijde en dankbare bevestiging dat zij kan werken aan de boodschap van toewijding en zorg die aan het negatieve niet het laatste woord geeft.

De christelijke dimensie in de politiek heeft niettemin verder reikende pretenties, voorbij het berusten in cynisme en ‘realisme’